

Котовська К. О.

студент,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Недашківська Т. Є.

кандидат філологічних наук, професор.

завідувач кафедри слов'янської і германської філології та перекладу

Житомирський державний університет імені Івана Франка

МОВНІ ТА ПОЗАМОВНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Переклад художніх текстів є вельми складним завданням, оскільки такі тексти відрізняються своєю унікальною мовною естетикою, насиченим впливом культурних контекстів та неповторним ідіостилем. Художня література не лише транслює наративи, але й пронизана емоційним забарвленням та створює особливу атмосферу, що її часто складно відтворити в інших мовних картинах світу.

Унікальність художніх текстів насамперед виявляється через рівень володіння автора мистецтвом слова, яке здатне формувати й увиразнювати образність, яку складно, а подекуди практично неможливо перекласти без втрати смислу та емоційного забарвлення. Крім того, культурні нюанси, які вкладені в тексти, можуть

бути неповністю зрозумілі або відсутні в інших мовних та культурних середовищах, ускладнюючи завдання перекладача.

Отже, переклад художніх текстів вимагає не лише знання мови, але й глибокого розуміння мистецтва та культури, що стоять за ними.

Актуальними проблемами перекладознавства займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, серед яких Л. О. Андрієнко, В. В. Балахтар, А. М. Бочарнікова, Е. П. Гончаренко, Л. М. Деркач, М. С. Зарицький, В. І. Карабан, Б. І. Лабінська, J. C. Catford, S. Halverson і багато інших. Авторами близької нам концепції культурологічного підходу до перекладу є такі дослідники, як Н. Bhabha, S. Bassnett, A. Lefevr, B. Buden, S. Nowothy та ін. Їхні дослідження та теоретичні розробки становлять важливий внесок у розвиток перекладознавства та використовуються в нашій роботі для теоретичного обґрунтування досліджуваних проблем.

Мета цієї статті полягає в узагальненні видів перекладацьких проблем, що постають під час перекладу художніх текстів.

Основними завданнями дослідження є: аналіз основних перекладацьких проблем, зокрема лексико-семантичних, граматичних, культурних, стилістичних та структурних, які часто виникають у художніх текстах; визначення специфічних особливостей кожного виду перекладацької проблеми та їх впливу на процес перекладу та якість остаточного перекладу; виявлення можливих шляхів вирішення кожного виду перекладацької проблеми, включаючи стратегії перекладу, використання тлумачних коментарів, адаптацію культурних контекстів тощо; підвищення усвідомленості перекладачів про перекладацькі проблеми в художніх текстах.

У когнітивно-комунікативній дослідницькій парадигмі переклад розглядається як процес маніпулювання смислом початкового повідомлення, що призводить до формування комунікативно актуального змісту. Цей зміст відтворюється за допомогою мовних одиниць перекладу та отримує матеріальне втілення для передачі цільовій аудиторії, яка активно співтворить новий комунікативний зміст.

Переклад вважається видом мисленнево-мовленневої діяльності, проте кожен з його етапів має свою специфіку. Початковим етапом діяльності перекладача є осмислення загального смислу оригінального тексту, що призводить до формування його цілісного образу – текстового концепту як ментальної репрезентації. Цей концепт є основою образу цільового тексту, який поєднує істотні характеристики текстового концепту оригіналу і може бути інтегрований до національної картини світу цільової аудиторії.

Термін “переклад” є взаємопов’язаним з ідеями “інтеграції етнокультур”, “міжкультурної комунікації” та “діалогу культур”. Інтеграція етнокультур відображає синтез та освоєння типологічних рис різних культур, що стає результатом взаємодії сучасної цивілізації з урахуванням глобалізаційних процесів та діалогу культур. Особливо активним регулятором взаємодії у міжнародній спільноті є діалог культур, який стає ключовою рисою глобалізації третього тисячоліття [6].

Художній переклад є важливим виявом міжлітературної (і, відповідно, міжкультурної) взаємодії та є основною складовою національно-літературного процесу. Він не лише передає певні події, але й відображає естетичні та філософські погляди автора, його світогляд.

Важливим етапом у процесі перекладу є вибір твору, що часто визначається внутрішніми потребами літературної аудиторії, її спроможністю взяти на себе іншонаціональне літературне явище й адекватно реагувати на його художні особливості. Без цього важко уявити міждіаліктурний процес у всій його повноті. Перекладач повинен докласти всі можливі зусилля для компенсації незрозумілості мови оригіналу читачеві, не втручаючись при цьому в текст першоджерела з метою полегшення його сприйняття читачами іншомовної версії. Переклад повинен передавати читачеві той самий образ, ті ж самі враження, які він отримав би, знаючи мову оригіналу, при читанні початкового твору. Іншими словами, переклад повинен вести читача до власного розуміння, яке, фактично, є чужим для нього. Художній переклад відрізняється від інших видів перекладу тим, що не може обмежуватися переважною репродукцією мовної діяльності, вимагаючи від перекладача мовної творчості [3]. Художній переклад відтворює думки оригіналу у формі літературної мови та спричиняє найбільше різноманіття інтерпретацій у науковому середовищі: багато дослідників вважають, що найкращі переклади мають здійснюватися не шляхом простого вибору лексичних і синтаксичних еквівалентів, а за допомогою пошуку художніх відповідників, якими повинні керуватися при доборі мовних засобів вираження. Інші вчені визначають переклад, включаючи й художній, як відтворення тексту засобами іншої мови. Це викликає питання про точність, повноту та адекватність художнього перекладу.

Художній переклад має свої особливості – він передбачає мовленнєву творчість перекладача, що вимагає відповідного таланту. Художній переклад можна вважати мистецтвом, оскільки естетичний ефект тексту перекладу досягається завдяки творчій праці, яка полягає у вдалому виборі та вдалому застосуванні мовних засобів. Цей вид перекладу вимагає не лише активної мовленнєвої діяльності, вишуканого художнього смаку перекладача, широкого світогляду, але й досконалого володіння як іноземними, так і рідними мовами. Художній стиль – один з найдинамічніших функціональних стилів, що відображає результати творчого розвитку конкретних індивідів на шляху до нового пізнання. Новизна та оригінальність виразу стають запорукою успішної комунікації в рамках художнього дискурсу. Автор художнього тексту не намагається пристосувати його до “законів жанру”, а навпаки, вдається до таких художніх прийомів, які зацікавлять читача та привернуть його увагу.

Не викликає сумніву навіть у непрофесійного користувача, що літературні тексти суттєво відрізняються від інших стилів. По-перше, вони відрізняються способом опису реальності, що в художньому тексті подається у вигляді образів. По-друге, характер та спосіб передачі інформації художнього тексту характеризуються образністю та імпліцитністю. Важливим є рівень активності читача: художній текст передбачає певний рівень “додумування” та “співтворчості” читача під час його сприйняття. Особливу вагу мають образ автора та його позиція, що забезпечують внутрішню єдність художнього тексту, який характеризується високим рівнем національно-культурної та часової зумовленості, а також самодостатністю, оскільки кожен художній твір можна розглядати як мистецький продукт [2].

Сучасне розуміння ролі художнього перекладу пов'язане з тлумаченням його як особливої форми інформаційної діяльності, як засібу освоєння світового культурного й інтелектуального простору. Трьохаспектний зв'язок між автором, перекладачем і

читачем породжує різноманітність міжмовних, а отже, і міжкультурних контактів. Переклад є одним із важливих видів соціальної комунікації, це соціально-культурне багатофункційне явище [7].

Перекладач художніх творів повинен дотримуватися низки основних вимог. По-перше, точність. Важливо, щоб перекладач передавав усі думки автора, зберігаючи основні положення та нюанси викладу, не додаючи нічого від себе, що могло б спотворити текст оригіналу. По-друге, лаконічність. Перекладач повинен бути зрозумілим та не багатослівним. По-третє, ясність. Думка повинна бути простою і зрозумілою, без складних і двозначних висловлень. По-четверте, літературність. Кожна фраза має бути відповідною нормам літературної мови [4].

Для художньої літератури характерний особливий зв'язок між художнім образом і мовною категорією, на основі якої він будується. Також важливою рисою художнього тексту є його смислова місткість, що виявляється у здатності автора сказати більше, ніж просто зміст, що впливає зі значень поєднаних слів, а також у здатності змусити працювати думку, відчуття й уяву читача. Ще однією важливою рисою художнього тексту є яскраво виражене національне забарвлення змісту і форми. Необхідно враховувати наявність зв'язку між історичними обставинами і образами твору, а також манеру письма письменника та своєрідність використання ним засобів загальнонародної мови.

Лексико-семантичні проблеми у перекладі художніх текстів виникають через різні нюанси та контекстуальне значення слів. Це може бути спричинене відмінностями у семантичному спектрі між мовами, відсутністю точних еквівалентів або наявністю полісемії у вихідному тексті. Перекладачеві доводиться вирішувати, яке з можливих значень слів або виразів найкраще підходить у конкретному контексті, з урахуванням змісту та стилю оригіналу. Це вимагає глибокого розуміння не лише лексичних, а й культурних та стилістичних особливостей обох мов, а також тонкої чутливості до нюансів мовленнєвого вираження.

Граматичні та синтаксичні проблеми стосуються будови речень та їхнього логічного зв'язку в перекладі. Перекладачеві необхідно враховувати відмінності в граматичних конструкціях між мовами та забезпечувати коректне відтворення синтаксичної структури оригіналу. Це включає в себе правильне використання часів, сполучників, різноманітних граматичних форм, а також збереження порядку слів та логічної послідовності речень у перекладі.

Культурні проблеми можуть виникати внаслідок відмінностей у культурних уявленнях, традиціях і контекстах між мовами. Це можуть бути алюзії до літературних або історичних подій, культурні обряди, терміни або вирази, які не мають прямого еквіваленту у мові перекладу. Перекладачеві потрібно не лише передати смислове значення, але й адаптувати текст до культурного контексту цільової аудиторії, щоб забезпечити його зрозумілість і адекватність [5].

Стилістичні відмінності виникають через індивідуальний стиль автора та особливості мовленнєвого вираження в оригінальному тексті. Перекладач повинен уважно відтворити авторський “голос”, використовуючи аналогічні стилістичні прийоми, метафори, образи та ідіоми. Це вимагає креативного підходу та великої уваги до деталей, щоб забезпечити збереження естетичного та літературного рівня перекладу.

Проблеми структури та композиції стосуються організації та розвитку сюжету, логічного ходу подій і зв'язків між ними. Перекладач повинен враховувати структурні особливості оригінального тексту та забезпечувати їхнє відтворення в перекладі, зберігаючи цілісність та логічну послідовність оповідання або розповіді.

Створення художнього перекладу вимагає глибокого розуміння життя, побуту, соціального контексту, історичного періоду та інших аспектів, а також обов'язкової відповідності тексту перекладу тексту оригіналу. Отже, перед перекладачем стоять вимоги, які, здавалося б, виключають одна одну:

1. Перекладений текст має максимально відповідати оригінальному тексту.

2. Переклад повинен бути сприйнятим представниками іншої культури так само, як оригінал сприймається людьми культури-донора.

Баланс між цими вимогами, збереженням стилістики, змісту та ідіостилю автора оригіналу, разом із зрозумінням та привабливістю для майбутнього читача, є ключем до успішного перекладу.

Твори художньої літератури відрізняються від текстів інших стилів тим, що для них характерна художньо-естетична функція. Головною метою художнього твору є досягнення естетичного враження та створення художнього образу. Ця естетична орієнтація відрізняє художнє мовлення від інших форм мовленнєвої комунікації, де інформаційний зміст є більш пріоритетним [1].

Переклад художніх текстів є складним та творчим процесом, що вимагає від перекладача не лише відмінного знання мови, але й глибокого розуміння культурних та літературних контекстів. Різноманітність перекладацьких проблем, які виникають під час перекладу художніх текстів, від лексико-семантичних до стилістичних та культурних, вимагає від перекладача уважної роботи та творчого підходу.

Ключовим аспектом успішного перекладу є здатність перекладача знаходити оптимальні рішення для вирішення перекладацьких проблем, зберігаючи при цьому авторський задум та естетику оригіналу. Важливо пам'ятати, що переклад не може бути повністю ідентичним оригіналу, але завдяки уважній роботі перекладача він може передати сутність та емоційну напругу тексту, роблячи його доступним для нової аудиторії.

Отже, переклад художніх текстів вимагає від перекладача не лише вміння відтворити слова, а й відчуття та розуміння творчої сутності оригіналу. Відповідно до цього, успішний переклад вимагає поєднання майстерності мови та витонченого літературного смаку, щоб кожен перекладаний твір став новим літературним твором у мові прийому.

Література

1. Мотрук В., Тищук А. Художній переклад як важливий засіб формування духовної культури школярів і студентів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Випуск 2 (32). 2014. С. 99–102.

2. Некряч Т. Є., Чала Ю. П. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів. Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. 200 с.

3. Павленко О. Г. Художній переклад як носій культурної пам'яті *Pytannia literaturoznawstva / Problems of Literary Criticism*. № 97.2018. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/326441971.pdf> (дата звернення: 15.08.2024).

4. Петріца Н. М. Проблеми художнього перекладу. Ужгород, 2023. перекладу художніх творів. Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. 200 с.
5. Павленко О. Г. Художній переклад як носій культурної пам'яті *Pytannia literaturoznavstva / Problems of Literary Criticism*. № 97.2018. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib.pdf> (дата звернення: 15.08.2024).
6. Савчук Г.В., Дашкова К.В. Особливості перекладу художньої літератури. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, Серія Філологія*, 2018, № 35. Том 2. С. 79-81. URL: http://www.vestnikphilology.mgu.od.ua/archive/v35/part_2/22.pdf (дата звернення: 15.08.2024).
7. Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції / за ред. А. Г. Гудманяна, С. І. Сидоренка. К., 2010. 508 с.
8. Шемуда М. Художній переклад як чинник міжкультурної комунікації. *Наукові записки НДУ імені В. Гоголя. Філологічні науки*. Книга 1. 2013. С. 164–168.